

Et historisk perspektiv på musikklivet i Tylldalen

Denne artikkelen var i utgangspunktet skrevet som en innledning til kapitlene om musikklivet i Tylldalen, i *Tylldalen Brydalen Bygdebok Bind 2. Kulturhistorie*. (2017). Innledningen til nevnte artikkel begynte slik:

I Eystein Eggen sin «Tylldalen-Brydalen Bygdebok» er musikklivet fra gammelt av omtalt. Når en skal skrive om utviklinga fra omkring 1950, er det viktig i utgangspunktet å dvele i noen grad ved denne historien. Opp gjennom åra er det skapt institusjoner, åndsverk, tradisjoner og en kulturell identitet som til enhver tid har lagt og legger premisser for utvikling videre.

I utgaven av bygdeboka ble denne artikkelen skåret ned til ei kortere generell innledning, og det er hyggelig at artikkelen nå kan trykkes i sin helhet. Videre kan ellers bemerkes at bygdas musikkliv etter 1950 er behørig omtalt i egne artikler i kulturbindene av bygdeboka.

Bygdens stil

Mange steder har lignende sagn og fortellinger som sagnet om «Spelltov», men det er også slik at i Tylldalen er det mange, og dette er bygdas eget, akkurat som f.eks. de religiøse folketonene som har fått sin spesielle utforming her. Som *O.M. Sandvik* uttrykker det om musikken i Østerdalen, tok salmetoner form etter «bygdens stil».

Og han sier videre: «Men musikken i dalen er fargerik og mangfoldig også av den grunn at visse strøk har holdt bedre på gammel overlevering enn andre. ... Jeg minner om forkjærligheten for moll og om den rolle «kirketonen» har spilt innen alle melodigrupper. ... Samlingen (Sandviks musikkeksampler, red.anm.) gir forhåpentlig et klart vitnesbyrd om at musikken har spilt en overmåte stor rolle i disse trakter, både til hverdag og fest, og det så langt tilbake som vi kan følge tradisjonen».

Det organiserte musikklivet i Tylldalen er dokumentert fra 1860-tallet. Før den tid var folkemusikken dominerende blant folk flest, og var knyttet til seremonier og høytider, hverdag og fest. Det var lokk, bån-suller, salmetoner og musikk til bryllup, begravelser og ulike sammenkomster. Og muntlig overlevert og nedtegnet folkedikting og folkemusikk har alltid gitt inspirasjon og stoff til senere forfattere, utøvere og komponister. I Norge ble den grunnleggende samlinga av folkediktinga i form av sagn, eventyr og toner generelt sett nedskrevet og samlet under nasjonalromantikken, fra 1830- til 1860-tallet. I *O.M. Sandvik* sin bok *Østerdalsmusikken* (1943) er ikke minst folkemusikken i regionen beskrevet og samlet. Det var noen felespillere fra Tylldalen (*Andreas Graven* (1847-1942) og *Mikkel Iversen*) som brukte de eldste slåttene, men det hevdes at i

motsetning til Alvdal, Folldal og bygdene nordover er ikke de gamle bygdeslåttene og feletradisjonene gjennom springleken og polsken like mye dokumentert her, det ser ut som de er forsvunnet. Det var nok også slik at de gamle slåttene og fela især vanligvis ble sett på som uønsket av kirken. Erik E. Øverby har notert ned noen slåtter etter disse to, og er en viktig kilde for O.M. Sandvig i dennes arbeid. Erik E. Øverby skriver for øvrig i bygdeboka: «... Fela fekk her som i andre bygder ein trong fødsel. Prestane fordømde fela, og dei som ville berge sjela si frå vondemaktane, måtte halde seg unna henne ...» Det er også sagt at Tyllidalen var sterkt påvirket av kirkelige tradisjoner og religiøse bevegelser: «... Det kan ellers nevnes at Tyllidalen var hovedsogn i området selv etter reformasjonen, med Tynset og Lilleelvdalen (Alvdal) som annekser, men dette endret seg etter hvert. Etter krigen har Tyllidalen vært fraflyttingsområde ...» (*norske-kirkebygg.origo.no*).

I så måte har kanskje folkemusikken hatt mindre rom og status, men det er også slik at flere religiøse folketoner er overlevd fra bygda. Olav Øverby skriver i bygdeboka: «I gamle dagar var det songen som heldt liv i folkemusikken, og Tyllidalen har mange salmetonar. Ein kan her nemne: «O, du min Immanuel», «Velt alle dine veie», «Jeg ser deg søde Lam at stå», «Hvor er det godt at lande», «O, hvor salig det skal blive» m.fl». Disse tonene er senere blitt harmonisert for orgel og delvis damekor (Olav Øverby) og for blandetkor (Stein Røe). Ellers kan nevnes at orgelet kom i bruk i kirkene til litt ulike tider i området (1884 i Alvdal, men rundt 1900 i Tynset). Et harmonium kom i 1884 i Tyllidalen – og det nye pipeorgelet ble tatt i bruk i 1921. Inntil da var det forsangere som Marit Holmen i Tynset, der de religiøse folketonene (koraler med prote-

stantiske tekster) ble framført med mye ornamentikk og spesiell syngemåte. Når orglene ble tatt i bruk, forsvant jo mye av denne særegne utformingen, men den holdt seg lengst der orgelet kom sist. Til gjengjeld fikk organistene en viktig plass i musikklivet.

Mye av utviklinga innen sang og musikk er felles for bygder og samfunn for øvrig, men det er også slik at hver bygd har sine særpreg og fasetter, kulturelle dialekter om en vil. Og i bygdeboka er det gjengitt ei fornøylelig melding om *Tyldalens Sangforening* i *Sangertidende* 30. juni 1865, der en går inn på behov for å dyrke sangen og utvikle det vakre og gode gjennom denne, og behovet for å forbedre den religiøse og moralske tilstand i bygda:

... I den lille Bygd Tyldalen i Østerdalen har man i den siste Tid drevet adtskilligt med sangen. Kirkesanger P. Olsen og Skolelærer Olaf Røst har ledet det hele»
... I første rekke tenkes det på ungdommen som «... frister den ulykkelige Skjæbne at være overladt til seg selv og sine egne Fornøielser...». Og videre pekes det på «... den ualmindelige Lethed som folk heroppe har for at synge, hvilken lyst de før har tilfredsstillet ved i mangel på noe andet, at ty til Rangle-viser og andet skrab ...» Og videre» ... Det har været opløftende at se de forskjellige Flokke af Ungdom at drage efter Veiene med vakre Sange på Læberne. I Sangforeningen har man også drevet paa med at innøve Kirkesang, hvorved det er bleven endel hyggeligere i Kirken. Af Folkesange som er mere yndede, vil jeg nevne nogle: «Blandt alle Lande», «Dei vil altid klaga og kjyta», «Paa Anaripig», «Se Norges Blomsterdal», «Ja vi elsker dette Landet», og «Du gamla, du fria».

Knoppskyting og blomstringstid

Olaf Røst var lærer (1863-66) og fikk sammen med kirkesanger P. Olsen stiftet *Tyldalens Sangforening*. Det var et blandet kor, men stoppet opp da Olaf Røst flyttet. Men i 1880-åra startet lærer og klokker A. E. Lombnæs opp et nytt blandetkor. Omkring 1890 tok lærer Thore Røe over korsangen til han flyttet fra bygda i 1896. Fra rundt 1900 og utover ledet Jon Høiberget, Einar T. Øverby og Eirik Øverby

Tyldalens første hornmusikk 1910. Fra v.: Ola Mikkelsen, Magne Høiberget, Anders Lund, Anton Storrøsten, Rasmus Moen, Olaf Broen, Eirik Øverby. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 34886.

diverse kor og orkestre fram mot 1940. *Tyslingen* har sine røtter tilbake til 1915, og *Tyldal Damekor* ble stiftet 3/3 1942. *Vardevakt* var et lite blandetkor stiftet i 1938 med *Bernhard Øverby* som dirigent.

Når det gjelder orkestermusikk, kommer en ikke utenom å gå inn på *Jon Høiberget* (1866-1938), en ruvende person og en egen institusjon i musikklivet i Tyldalen. Hans liv og virke er ellers beskrevet i *Bygdeboka* og i en artikkel skrevet av O.T. Hagen i 1945 i *Årbok for Glåmdalen*. Høiberget var organist fra 1884 som 18-åring til sin død, og virket bl.a. i Tyldalen, Tynset og Brydalen kirker. Han komponerte også musikk til flere anledninger og tilegnet valser, marsjer, rheinlendere osv. til personer og hendelser. Til kirkejubileet i Tyldalen i 1936 komponerte han en kantate for kor, orkester og orgel. Han var kjent som en meget dyktig felsspiller og orkesterleder. Vi tar med noen glimt fra ham og hans samtid:

... De nevnte nyere impulsene i Stor-Elvdal (bruk av ensembler med stordanser (gammeldanser red. anm.) og annen musikk ved siden av pols og halving (red.anm.) var langt fra tilfeldigheter, men heller typiske for en del miljøer i Østerdalen. Jon Høiberget fra Tyldalen (1866-1938) fikk skoloring både som fiolinist og organist. I 1890 hadde han ensemble med to feler og cello, senere også med bratsj, kontrabass og orgel. De holdt konsertturneer i Rendalen, Alvdal, Tynset, Tolga osv, og spilte i bryllup og på fester. Høiberget startet også orkesterforening i Nord-Østerdalen i 1907, med medlemmer fra Tolga, Kvikne, Tynset, Alvdal, Folldal, og i Høibergets miljø vart det enighet om at klassisk musikk var god musikk, trekk-

Nord-Østerdal musikkforening, stiftet i 1907. Jon Høiberget (1866-1938) stående med fiolin i midten. Orkesteret hadde medlemmer fra Tolga, Kvikne, Tynset, Alvdal, Folldal. Dette regnes gjerne som oppstarten og forløperen til Nord-Østerdal Symfoniorkester. *Musea i Nord-Østerdalen*, nr. 3172.

spill (durspill) var «forderverlig». I dette miljøet har tradisjonsmusikken på fele nærmest falt helt ut ...
(UiO: Institutt for musikkvitenskap).

Og i et minneord om Jon Høiberget av Erik E. Øverby fra 1938, står det blant annet om et besøk av Høibergets orkester i Odalen i 1903:

... Odalsungdommen blev så begeistret, at de holdt en livat fest for Jon Høiberget og hans orkester siste kvelden de var i Odalen. Det finnes gjerne folk i Odalen som minnes dette. ... I sin heim-bygd spilte han selvsagt mest. Det var vel ikke et bryllup den tid medmindre Jon Høi-

berget med sit orkester måtte spille, det var som toppen av kransekaken. Og ved en masse fester o.l. måtte «stor-musikken», som den heitte i heimbygda, være med, skulde det bli rettelig fest. I nabo-bygdene kaltes den for «Tylldals-musikken». ... Musikken som blev brukt under konsertene var av ymse komponister. De gamle klassikerne Mozart, Mendelssohn, Händel og Beethoven m.fl. måtte holdes fram. Og ellers mange andre både eldre og yngre komponister. Og selvsagt våre norske, Grieg, Johan Svendsen, Ole Bull m.fl. F.eks. «Til Sæters» av Johan Svendsen var et glansnummer, som over alt vakte stor jubel. Etter konsertene spilte orkesteret van-

ligvis til dans og det var jo kjærkomment særlig for ungdommen – åja eldre med ofte. Når orkesteret spilte til dans, brukte de sjelden noter, for Jon Høiberget kunne et utal av gamle slåtter og dansemelodier, som ikke var satt i noter, og de øvrige akkompagnerte da etter øret ...

Et annet sted står det i et større manus over det Erik E. Øverby kaller «J. Høibergets Musikksoge»:

... Kva hadde så desse karane å fara med når dei gjorde slik suksess? Tja, det var nå berre vanlege bønder og arbeidarar. Når me tek unna J.H. sjølv, så hadde dei ikkje noka teoretisk utdanning, var heilt sjølvlært, dei var ikkje eingong «halvstuderte røvarar». Og J.H. var heller ingen teoretikar, litt hadde han vel lært, ettersom han sjølv sa, men ikkje så mykje at det gjorde noko. Mest hadde han berre studert på eiga hand. Men han var overlag flink med fela, hadde godt greip på karane sine og var umåteleg interessert og dreiv hardt. ... Det gjekk nok med mangen sundag og elles kveldar og netter til øvingar, tid som dei ikkje kunde rekna med å ha noko anna att for, hell nettopp hugga med å få vera saman og spela. ... Men no må eg presentere karane. Først er det Jon Høiberget, 1. fele, dirigent og sjela i heile laget. Simen Røe – bratsj. Iver Mikkelsen – kontrabass. Erik Øverby – orgel hell piano etter som det falt. Desse 4 karane var det som ein 8-10 år for omkring og spela i mest alle bygdene i N.Ø. Men så tok J.H. til med tanker om å få til eit orkesterlag for alle bygdene i N.Ø. Han hadde tala med mange om det på turane han hadde gjort, og den 20. mai 1907 lyste han til eit møte heime hjå seg på Høiberget i Tyllaldalen for alle som

var interesserte. ... Men det viste seg at det var uråd å halde dette lag saman, det vart for lange vegar. Dette var einaste gongen at alle desse var saman. Men fleire av desse vart med «gamlekarane» av og til. ... Så det vart itnå større av det store orkesterlaget ... fleire av desse som var møtt fram på Høiberget 20/5, 1907, var alt eldre folk. ... Det vart eit vonbrot for Høiberget, men den personlege elden og styrken hans heldt seg levande og trådte etter eit rikare musikkliv ...

Og det sies også andre kom til nå og da senere, her nevnes bl.a. *Christiane Sundt* («.. ho var overlag flink på piano ...»).

Fra Breidablikkstevnet 1902. Høibergets kvartett (utvidet) var stevнемusikanter. Bildet er tatt inne i Folkeskolen i Tyllaldalen, der rommet er pyntet med løv og flagg. Til venstre er fana til U.L. Andvake fra Koppang. Fra venstre: Iver Mikkelsen (kontrabass), Eirik Øverby (orgel), Ole Maageng (basun), Jon Høiberget (fiolin), Simen Røe (bratsj), Christiane Sundt (piano). Musea i Nord-Østerdalen, nr. 44858.

Erik E. Øverby er forfatter til artikkelen i bygdeboka om «Musikklivet», der dannelsen av musikklaget tidfestes til 1927? Men i hans fyldige manus «J. Høibergets Musikk-søge» er altså dannelsen satt til 1907. I en annen kilde, *Leif Braseth: Fra sullabenk til rockefot..* (Alvdals Musikkhistorie, 2004), sies det også at Høiberget i 1907 samlet 15 musikere (strykere og blåsere) til et orkesterstevne på Tynset, og i 1908 hadde *Nordre Østerdalen Orkesterforening* flere konserter på Kvikne, fortsatt med *Høiberget* som dirigent. Øverby forteller ellers i «musikksoga» at utenom orkesteret fra Tyllidalen møtte 2 fra Tynset, 1 fra Alvdal, 1 fra Kvikne, 1 fra Os, 3 fra Tolga og 2 fra Rendalen, til sammen 14-15 stykker. I tidligere nevnte artikkel av *Olav Trygve Hagen* i *Årbok for Glåmdalen 1945* om *Jon Høiberget*, omtales blant annet også dette. *Hagen* var for øvrig fra Kvikne og medlem i Høibergets orkester som ble dannet i 1907. Erik E. Øverby har vært kilde også til *Hagens* artikkel. Vi site-rer fra ei brevveksling:

Eidsvoll den 25/7-45.

Kjære Erik Øverby.

Takk for brev og tilsendt note. Stykket om J.H for «Årbok for Østerdalen» (trykt i Årbok for Glåmdalen, red. anm.) var alt skrevet da jeg mottok Ditt siste brev. Jeg hadde nyttet Dine opplysninger uten å referere Deg, langt mindre oppgi Ditt navn, og jeg antar Du selv vil kunne erfare dette når årboka kommer. Jeg har ligget til sengs i to-tre uker, og derfor ble det et kort stykke (og ikke noe godt heller) jeg fikk til om vår gamle venn. Men så er han altså nemnt og omtalt, og dette er hovedsaka. Når Dr. Sandvik slett ikke nemnte ham så var det utvilsomt en feil. Men Sandvik tok jo helst fore seg de ekte bygdespellmenner, og en slik var jo

ikke J.H. Jeg tror dette er grunnen til at Dr. S. Ikke heftet seg hverken med J.H. eller med f.ex. Olaf Koppang.

Om sangen din (melodi og korarr. til Fedrelandssalmen, red. anm.) har jeg bare godt å si. Jeg har selv i mine unge dager satt en melodi til denne text (hvem har vel ikke det?), men jeg skal etter å ha sett Din meget vel vokte meg for å vise Deg den. M.h.t. harmoniseringen så har jeg et par steder vært nedpå med en rødblyant. Næst siste takten finner jeg naturligst med e i alten, da en slik utklang av en melodi alltid bør være ubesværet og enkel. Men «smag» og «behag», veit Du?

Med vennlig hilsen

Din gamle musikkbroder

Olav Trygve Hagen (sign.)

Om Høibergets komposisjoner sier *Hagen* bl.a. i sin artikkel: «... For ein merker med ein gong ein kjær og kjent tone, ein undertone i dei: tonen frå dalen, den som vi også finn hos andre østerdalske bygdemusikkarar, slike som Melvold og andre ...».

Når det gjelder annen orkestermusikk hadde hornorkestrene i Nord-Østerdalen sin oppstart rundt 1880. *Ytre Rendal Orkester* med strykere og blåsere ble dannet i 1888 og har eksistert siden. *Tylldal Hornmusikk* ble dannet i 1909 av *Anton H. Stor-røsten*. Men folk reiste ut, mannskap skiftet, og drift av musikken ble innstilt etter hvert fram mot 1917. *Eivind E. Røe* sto fram midt på 1920-tallet med sitt trekkspill, og dannet etter hvert ei orkesterbesetning med fele og piano som spilte til dans. *Peder Gulmoen* etablerte seg nasjonalt med konsertering, plateutgivelser og komponering. I 1931 ble *Tyllidalen Hornmusikk* dannet som et forsøk på å få liv i hornmusikken i bygda på nytt, og med *Peter Hindahl* (militærmusi-

ker) som instruktør og *Magne J. Moen* som dirigent. Og i 1940 dannet *Eivind E. Røe* på nytt et orkester på 7 mann med trekkspill, 4 feler, basun, kontrabass og piano.

Ord og toner skapes

Det er slik at mange har skrevet tekst og toner, arrangert og utøvd musikk opp gjennom årene. Disse er nevnt i noen grad ovenfor, men navn som *Erik O. Øverby*, *Erik E. Øverby*, *Ole J. Moen*, *Olav Øverby* og *Odd Øverby* dukker opp ulike steder i historien framover mot 1950. *Erik O. Øverby* er opphavsmannen til den kjente og kjære julesangen «Julelyset er tent», som er blitt mye brukt og arrangert for kor. Han var lærer, og førte dagbøker med observasjoner og beskrivelser fra Tylldalen – noe er gjengitt i bygdeboka. Der er det også han som har gjenfortalt noen av de uvanlig mange sagn som eksisterer i Tylldalen. Sønnen *Erik E. Øverby* deltok som nevnt i Høibergets orkesterlag, har skrevet melodier til fedrelandssanger og arrangert for kor. Han fungerte også som organist ved siden av Høiberget, men fikk ikke noen fast stilling, da han som 18-åring meldte seg ut av statskirka? Han hadde også en utstrakt korrespondanse, som tildigere nevnt, med *Olav Kielland*, kjent komponist og legendarisk dirigent. Noen ord fra ett av *Kiellands* brev 22/12 – 1938:

... Men det er en stor sak at kjæmpe for, det at få den rene norske tonen prøvet og værdsatt fra slegt til slegt gjennom vår rike folkemusikk – at få den for alvor frem, og fremst i alles bevissthet. Bare på det grundlag kan vor tonekunst bygges. Og her kan vi lære av Mozart og Haydn. De fandt det egte. Men ikke uten slit og ihærdige studier ...

Og den 17/2 – 1941 skriver han videre: ... Og for det andet syntes jeg begge melodierne var så tiltalende, at jeg hadde lyst til å harmonisere dem. Som sagt: melodierne på det tilsendte noteblad – ikke minst tonen til «Gud signe vårt dyre fedreland» er såpass værdifulde at jeg hadde interesse av å se litt nærmere på dem ved å sette dem i firstemmig sats, uten dermed å ville påtvinge Dem min oppfatning av melodienes harmoniske muligheter ... Fedrelands-salmens melodi er sterk, fengende og festlig. Den er gjennomført med kraft og er helstøpt i sin holdning. Den kunde gå direkte ind i koralboka! ...

Erik E. Øverby skrev også ned gamle salmetoner, slåtter og danser etter bl.a. *Mikkel Iversen*, *Andreas Graven* og *Jon Høiberget*, som han sendte til *O.M. Sandvik*. Og i hans korrespondanse med ham også i forbindelse med farens (*E.O. Øverby*) julesalme og egen fedrelandssalme, heter det blant annet i et svar fra *Sandvik* 29/9 1952:

... Deres fars digt er meget vakkert. Jeg forstår godt at det har vært brukt siden. ... Melodien er kanskje litt vanskelig med spranget i nest siste takt ... Din tone til fedrelandssangen er meget god. Rett ikke siste linjen. Det er best som det står først. De er sannsynligvis melodisk anlagt. Og skulle De ville sende meg flere toner, skal det være meg en glede å se dem. Apropos melodier. Fins det mer av folketonen i Tylldalen? Kunne De i tilfelle tegne opp noen slike og sende meg? Hvis saken interesserer Dem, håper jeg min anmodning ikke virker altfor brysom ....

I hans svar til *Sandvik* heter det: *De spurte meg på gamle danser, og her*

sender eg nokre som eg har freista å sette på papiret ... Det er ikkje så mange eg kan, for eg spelar ikkje fele, hadde eg det gjort, så hadde eg hatt fleire. Eg har plukka ut dei som eg trur er eldst og mest sermerkte. Eg skal freiste med ei utgreiing: No 1 er ein gamal galopp, mye spela av Jon Høiberget – som var svært glup på fela. No 2 Vals i G-dur, denne er gamal, spela av Andreas Graven, ein gamal spelemann her. Han døydde for omlag 12 år sea – 98 år gamal. No 3 Vals i A-dur, denne er sikkert gamal, spela av Mikkel Iversen, ein gamal spelemann, døydde for over 20 år sea – 80 år gamal. No 4 Rheinlender i D og A-dur, er kanskje ikkje så gamal som dei førenevnte, denne også ved M. Iversen ... No 5, Vals i A-E og A, har eg også frå M. Iversen ... No 6 Gamal springar i D-dur. Denne trur eg er gamal, men var vanskeleg å sette på papiret, eg veit ikkje om den er rett hell ... No 7 Vals i D-dur ved M. Iversen. Denne trur eg er gammal, men første vendinga har eg for det første ikkje fått rett tak på, og det er rådløst å få fram rette villskapen, den skal gå så det gneistar av strengane, men det lyt spelemannen greie, om han forstår og maktar det. Andre vendinga skal gå meir godsleg og linnare.

Og den 18/1–1954 skriver Sandvik vidare: Hr. Øverby! Takk for de tilsende noter, og godt nytt-år! Jeg synes De har vært flink til å nedtegne de til dels meget vanskelige slåtter (særlig er 1 og 6 vrange) ...

Med de beste hilsner.

Deres O.M. Sandvik.

Etterskriv: De har kanskje noen gamle salmetoner å sende meg? Det ville interessere, selv om det er noen varianter av koraler. Deres O.M. Sandvik.

Erik E. Øverby hadde også utstrakt kontakt med Ole J. Moen, som også skrev tekster, arrangerte for kor og komponerte. Ole J. Moen flyttet i sin tid til Snertingdal, og denne brevvekslingen er av stor kulturhistorisk verdi, ikke minst gir den et godt bilde av både kultur, samfunn og aktører. Korrespondansen går også ut på å utveksle meninger om komposisjoner og musikk, blant annet om å få noe trykket på «Norsk Musikkforlag». Det heter i den forbindelse i et brev fra Ole J. Moen: «I hopes med ei ørsje ekte Olatobakk får du her ei ekte Olaharmonisering, men tobak-ken er mye bære. Du fær snart en brevlapp frå meg. Tusen takk for nota. Songen er storflott, synes eg. Beste helsing, Ole».

Krigstida

For å gå litt nærmere inn på forutsetningene og situasjonen for kulturen i perioden fra rundt krigsårene, er det slik at det var skapt en ny sterk bølge omkring det nasjonale, som nådde høydepunktet i forbindelse med 1000-årsjubileet for Stiklestad i 1930 – internasjonale strømninger ble overskygget. Og tekster, musikk og korsang med innhold fra nasjonal og norrøn historie hadde videre ikke minst en spesiell funksjon i krigsåra. Radiolytting var forbudt. Okkupasjonen skapte et sterkt nasjonalt samhold, og den musikken som hadde nasjonale kjennetegn, ble musikalske frihetssymboler. Og øvinger og forestillinger kunne i seg selv være en arena for protest og motstand mot okkupasjonsmakten. I forordninger ble det da også gitt påbud for både musikkrepertoar og forsamlinger. Men det har aldri vært arrangert så mange private huskonserter som under krigen. Ole J. Moen sine brev fra krigsåra sier mye om samtida. Han bruker av forståelige grunner mye billedspråk, men uansett var det likevel ikke ufarlig å skrive slik:

MINØ.34954

Opprinnelsen til mannskoret Tyslingen var en mannskvertett dannet i 1915. Som det heter i korets 30-års jubileumsberetning fredsvåren 1945: «Fire unge gutter satt på et «slipestenskrøkje og nynnet, og dermed var opptakten gjort til et kor». Interessen vokste, og koret fikk navnet Tyslingen i 1920. Mange reiste senere fra bygda og koret sluttet med øvinger. Et blandetkor fikk en oppslutning på rundt 50 medlemmer! Men interesse og rekruttering tok seg opp igjen for mannskor på 30-tallet. På bildet er vel de fleste sangere i tjuåra, en stor kontrast til mannskorene i dag... Musea i Nord-Østerdalen, nr. 34954.

Snerthingdal den 8/2 – 44.

Herr komponist og tonesanker Erik E. Øverby.

Tusen takk for brev og nyttårsønsker fromme.

Likeså for tonediktet gildt og flott!

Gud gi at denne ulvetid no snart var omme!

Du, som vi skulle synge om «vårt heimlands slott».

Så ønsker jeg for deg og dine i nyåret alt godt og bra!

Ja, for oss alle er vel høgste ønsket dette: At rovdyrkloa må slippe taket, og vi kan juble halleluja!

Som sagt, det var gildt å høre fra Tyll-dalen. Det går ikke for ofte på, og sjøl har

jeg vel meste skylda, for jeg er en dårlig brevsriver. Jeg vil inderlig tro det ikke blir verre til sommeren heller, enn at jeg kan få høve til å ta en heimtur. Her klundrer og plundrer vi nok på samme gjerda som heime i Tyll-dalen – lurer lort i lomma på «dom» så godt vi kan, og stel fra oss sjøl; og i Luthers lille katekismus er det ikke noe bud som forbyr det, og da så – . Det er forresten blitt mange flere bud nå enn den tiden jeg satt under Lomnæs's lærestol. Jeg hugser han drog seg i bukselinninga og sa at «det ska du gjøra, og det ska du la vara å gjøra». Det var visst 10 den gangen. Jeg har ei følelse at vi i vår tid er stakk konservative. Vi «slæ kus på ryggen» som Plassgubben sa,

Julebord på Nordfløtten 1945. Her er vi nede på grunnfjellet for etterkrigsgenerasjonene i bygda! Nåværende bruker på Fløtten, Knut Røe, skriver om bildet: «Husker godt dette, vi hadde det på Fløtta. Husker også at det nok var litt av en fest i slutten på krigen. Tipper at gardinene var godt fortrukket. Ellers kjenner jeg igjen speilen og bildet i bakgrunnen. Tipper det er ponskjelen vi ser til høyre i bildet».

og stritter imot dette nye. Jamen trur jeg du har vært svinheldig med tona på «Gud signe Noregs land». Du må ikke oppfatte mi harmonisering som noe bedre, tvertimot, men jeg har moro av å klundre med slikt – enda jeg har ingen slags betingelser i den retning. Det er vel nærmest en fiks ide. Jeg håper du har fått tobakkørsja, og jeg er spent på å høre hossen Olatobakken faller i din smak. Jeg har brukt den så lenge at jeg er blitt fortrolig med den. Den er avla her på skolen og behandlet av mig selv, og da skal en ikke vente den stort bedre. Har du flere tonedikt, så kan det vanke litt til. Så var det de gamle melodier, men der må jeg nok melde pass, men Rasmus bror hugser helst bedre slike, for han «lekte» i si tid noe på fela. Det kan kanskje være at han stafeste slåttene med div. forsiringer og kruseduller. Du får få han til å prøve fela litt, så kanskje du fant

igjen enkelte ting som eventuelt kunne være gått deg av minnet. Skulle jeg komme attpå noe, skal jeg sjølsagt sende deg det. Ja, det er gildt om det kunne bli tatt vare på, så det ikke går i glømmeboka. Jeg synes ungdommen er blitt så smaklaus når det gjelder musikken nå – det er liksom bare blitt noe synkopert skrammel! Og dansen da du! Mest som noen åkerpasserer skrever bortover. Jammenn var det noe anna før – da måtte en være mjuk som vidja, og jenta var ikke noe krustøy som en måtte trippe så varsomt med. Nei, jeg sier som 'n goffa: «Dæ bi itte gammelbron ... Nå er du vel for lenge sia kjed av dette våset. I skolen driver vi akkurat som før her. Vi har ikke til dags dato firt 1 tomme i noen retning. I kjerka er det likeens. 1 av studentene herfra bygden er sendt til T. 5 andre er kommet heim.

Ja, lev så vel og hils! Håper jeg hører litt mere fra deg om ikke for lenge.
Med beste hilsen Ole.

Og den 12/2-1945 skriver han igjen til samme:

Gode venn! Fyrst vil eg få ynskje deg og alle i Klokkarstuen et godt nyttår. Vonar at nyåret vil gi fred og betre tilhøve enn no. Slik det no er må ein berre ta ein dag om gongen. Men jamen leitar det på tolmodet. Eg kan fortelja at me i blandakoret, som er på 47 stk, og eit mannskor på 22 stk. hadde felles konsert 6. dag jul på eit lokale som tek innpå 500 mann. Blandakoret hadde bl.anna på repertoaret «Gud signe Noregs land» av E. Øverby, og mannskoret hadde «Gud signe vårt dyre fedreland» av same komponist. «Gud signe Noregs land» vart og sunge i kjerka annen dag jul. Eg har ikkje høyrte meir av a/s Notestikk og

forlag. ... Som du ser, er no eit oververk for mannskor kome ut. Det heiter «Tyslingen», og komponisten kjem vel helst til å heite Tuslingen. Det vart korkje originalt eller alminnelig. Tyslingen gjorde slikt inntrykk på meg då eg fekk høve til å vera i lag med dei på konserttur siste sumar ...

Ei ny tid i emning

O.M. Sandvik hadde tanker om en «bygdens stil» i samlararbeidet sitt med folkemusikk. Og vi har stilt oss spørsmålet igjen: Er det noen «bygdens stil» når det gjelder Tylldalens musikkhistorie? Det har vært brytninger og skifter mellom retninger innen musikk og kunst til alle tider – som nevnt ovenfor er det sagt om bygda at «klassisk musikk var god musikk, trekkspill (durspill) var «forderverlig» og tradisjonsmusikken på fele nærmest falt helt ut ...». Fra 1920-tallet kom blues og jazz over til Europa, og i et apropos kan nevnes at den, nedfelt i vedtekts form, ble betegnet som uønsket på repertoaret av en lokal forening i Nord-Østerdalen på 1930-tallet. Den var også definert som ikke-arisk i nazitida. Og Alice Babs sin musikk med «Swing it magistern» (1940) ble det advart mot for barn i vårt naboland – men blant folk i hele Skandinavia ble filmen og musikken en hit. Skepsisen mot jazzmusikk i det etablerte musikkliv viste seg videre gjennom reaksjoner på hennes samarbeid med *Duke Ellington* (1963), og også i Norge var det diskutert om Ellingtons versjon og plateinnspilling av *Griegs* «Per Gynt-Suite» skulle forbyes. Fra ut på 1950-tallet kommer rocken og popmusikken – den griper også i enda større grad inn i debatten om musikkestetikk disse årene. Men det kommer ei tid da retninger og genrer smelter sammen – klassisk – folkemusikk/jazz og pop. I lokal

sammenheng kan nevnes at i 1975 møtes folketonene fra Østerdalen og jazzten i *Torgrim Sollids* og profilerte jazzmusikerens plateinnspilling «Østerdalsmusikken», basert på stoff fra *O.M. Sandviks* bok. Og i 2015 lanseres ei ny innspilling over samme materiale, denne gang med kjente Hedmarks musikere med allsidig bakgrunn fra klassisk, folkemusikk, jazz og modernisme. I den forbindelse uttaler *Sollid* (Østlendingen 16.1.2015): «Jeg ble vel en slags motstander av den europeiske finkulturen innen klassisk musikk, uten at jeg helt skjønnte hvorfor den gangen. Men nå roper svaret på meg: Det var fordi den samme kulturen ble destruktiv for mange bygder i Østerdalen. Men heldigvis fantes det musikere som *Martinius (Helgesen)*, som holdt fast på den gamle spelemannstradisjonen».

Uansett viser dette at strømninger og stilarter kommer og går – det finnes puristiske og ortodokse, reformvennlige og revolusjonære trender innen musikken, og på sitt vis har nok det også gjort seg gjeldende i musikklivet lokalt. Men så møtes også strømningene iblant – det gir utvikling og nyskaping.

Når historien nå skal skrives om de siste vel 50 år i bygdas kulturliv, er det også interessant å fundere over hvordan institusjoner og tiltak i bygdas kultur etter hvert har kommet og gått gjennom tidene. Organisering, aktører og levetid på institusjonene har vekslet gjennom alle år ut fra forskjellige forhold så som rekruttering, tilgang på ildsjeler og drivkrefter og forhold ellers i samfunnet. Som det også delvis går fram av brevene ovenfor, var det små muligheter til å utdanne seg innen f.eks. musikken. Men også rundt 1950-tallet lærte aktører fortrinnsvis fortsatt gjennom egen innsats og av hverandre. En fikk utdelt

instrument, noter og gripetabell, og beskjed om å møte på øvelse så snart en kunne. Egen motivasjon var drivkraften, og der hadde en sin styrke. Idag er jo mulighetene for opplæring mye større, men av og til synes motivasjonen mindre? Uansett – en historie er verdt å nevne: *Oskar Skaug* var i Tylldalen på korbesøk med *Trondheim Musikkskoles Kor* våren 1950 – han var født i Trondheim i 1880, men foreldrene flyttet tidlig tilbake til farens hjem i Tylldalen, som det står i flere kilder. I *Årbok for Nord-Østerdalen 2007* står det i en artikkel av *Maren Kværness*, «Skomakeren som ikke ble ved sin lest: Om Oskar Skaug og Trondhjem Musikk-skole», at faren, *Martin Olsen*, var fra Midtskogen i Rendalen og mora, *Ragnhild Lynum*, var fra Levanger, med foreldre fra Tolga. Han ble svaksynt da han var 10 år, lærte skomakerhåndverket og musikk/orgelspill ved *Nordenfjeldske Blinde-skole* i Trondheim. Senere ble det studier ved *Musikkonservatoriet* i Oslo med *Ge-burg Aasland* og *Peter Lindemann*. Han var særdeles begavet, kom tilbake til Trondheim som organist og startet *Trondhjems Musikk-skole* i 1911, som etter hvert skulle få svært godt renomme og senere ble til *Musikkonservatoriet* i Trondheim. (www.geni.com). I nevnte artikkel står det også: «Ekteparet holdt kontakten med Østerdalen hele livet. De ferierte hver sommer på Midtskogen, der *Skaugs* far var født. De kom syklende på tandemsykkel, kunne *Magne Søgaard* minnes». Uansett om han var fra Tylldalen eller Rendalen – det var altså ikke tilfeldig at han gjestet Tylldalen med koret sitt. Han og kona *Sigrid Skaug* var godt kjent i bygda, og hadde omsorg for at folket også der skulle få musikkutdanning. *Trondhjem Musikk-skole på Nedre Bakklandet 75* ble derfor ei kjent adresse for flere tylldøler som fikk både opplæring og

bodde hos *Skaug* på *Musikk-skolen*. Den kom til å bety mye da utdanningsmulighetene innen musikk ikke var så mange.

Mannskoret Tyslingen holdt en fiskekonkurranse i *Svarthammerlia*, Tylldalen, den 20. juli 1958. Det sies at 2-3000 personer var til stede, blant dem 850 fiskere. Premien var en *Skoda*, den ble vunnet med tre fisker på til sammen 182 gram. Og på samme setervang i dag arrangeres *Opera di Setra*. *Neppa tilfeldig – ideer har røtter*.

I bunnen for aktivitetene i tiåra rundt og etter 1950 lå ikke minst sosialt samhold, dugnadsånd, felles ansvar og kreativitet. *Mannskoret Tyslingen*, *Ungdomslaget Uredd*, *Tylldalen Hornmusikk*, og *Tylldalen Damekor* var aktive. Det ble skrevet, malt, spilt på scene og i orkester og sunget i bygda, og navn som *Eirik Øverby*, *Odd Øverby*, *Torbjørn Røe* (også organist) og *Magne Moen* var viktige som musikere, dirigenter og ressurspersoner i musikklivet. *Eivind S. Røe* var en dyktig trekkspiller – *Ivar Øverby* bygdehistoriker og skribent. Det var mange

Det var en tradisjon at Tyllaldalen Hornmusikk kjørte gjennom bygda på et lasteplan tidlig på morgenen 17. mai. Her fra 1950-tallet. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 28489.

dyktige sceneaktører. Og *Petter Røe* malte bilder – en hel bildevegg-vegg – ei livsfrise – i skolens gymnastikksal skapte inspirasjon og opplevelse for bygdefolket. Den finnes i Samfunnshuset i dag. *Peder Gulmoen* hadde etablert seg med musikk som profesjon i hovedstaden. Men de aller fleste hadde andre yrker som levebrød. Mange andre kunne nevnes – ikke minst mange med kreative tiltak og bidrag i hverdagen. Ett eksempel: Det skulle graves for å legge ny og bedre vassledning til kirkestua og det ble manet til basar og dugnad i forbindelse med det. *Bjarne Moen* skrev en humoristisk sangtekst, framført av *Tyslingen*.

Sang- og musikkforeningene fikk ikke minst ei sentral rolle ved nasjonaldagene – 17. mai ble først for alvor den store felles nasjonale festdagen etter krigen. Kor og korps deltok også i stor grad ved kirkelige

høytider og seremonier, egne konserter og arrangementer, jubileer og feiringer, deltagelse i andre kors arrangementer, turneer i bygdene rundt, *Sangens og Musikkens Dag*, sangerforbundsstevner og andre mønstringer. Skuespill og revy fra scena i Tronshall var faste foreteelser i bygda, også i regi av korene. De arrangerte pakkefest og aften- underholdning. Damekoret hadde sin egen «nasjonaldag» lørdag før palmesøndag med underholdning og konsert. Og sang- og musikklagene bidro sammen og hver for seg også regelmessig på tilstelninger som morsdag, i husmorlag, santitetsforening, ungdomslag, idrettslag og ved andre evenementer – virksomheten mellom disse og andre foreninger er «sømløs» på mange måter. Det var også forestillinger rundt i bygdene og turer ellers.

Bilde fra ungdomslagsstevne/års møte (Breidablikkstevne) i Tyllidalen i 1902, ved den gamle skola på Dalsbakken. Om lag 465 personer deltok. De fleste kom gående, syklende eller kjørende fra Tynset, Alvdal, Rendalen og Stor-Elvdal. Musikerne til venstre på benken i første rekke er Høibergets orkester (Christiane Sundt i hvit hatt bak Jon Høiberget). Nevnes ellers kan nr. 5 fra høyre, Sven Moren (far til Haldis Moren Vesaas). Til venstre for ham er Peder Aas fra Os – ivrig ungdomslagsvenn og forkjemper. Han bygde ungdomshuset Morgenrøden på Os. Nr. 3 fra høyre er ordfører og stortingsmann Tore Aaen fra Tynset. Ellers flere sentrale personer i ungdomslagsbevegelsen på første benk og ellers i forsamlingen. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 3471.

Musikkorganisasjonene fra denne tida er derfor ikke minst en kulturfaktor i vid forstand – et nav i et kulturelt og sosialt nettverk og fellesskap i bygda. En betrakter i dag av protokoller og referater fra denne virksomheten må nesten trekke pusten over nivå og omfang på aktivitet. Kanskje derfor er de også så sårbare når de store sosiale og samfunnsmessige endringene kommer ut-over 50 og 60-tallet? Det er viktig og interessant i dag å prøve å se noen perspektiver

i denne utviklinga innafør samfunnet og musikklivet fra den tida. Og da ser en jo at «noen har gått foran»! Såkorn er lagt – det er blitt skapt kompetanse, tradisjoner og incentiver som har overlevd generasjoner – vi kan kalle det en kultur som har «satt seg i veggene» i bygda.

Tylldalen skolemusikk på trappa på samfunnshuset aller først i 1970-åra, med korpsets første dirigent, Torbjørn Røe.

Fra 50-60-tallet skjedde det ei stadig raskere utvikling i samfunnet, som medførte store endringer kulturlivet. Regionen fikk statsrealskole og gymnas, obligatorisk framhaldsskole og senere 9-årig skole. Samtidig kom utenverdenen nærmere gjennom bedret kommunikasjon, radio-dekning og fjernsyn. Gjennom plateindustri kom ikke minst musikk inn i stuene for fullt. Etter hvert kom kor-/teaterinstruktør i regionen, forsøk og tilbud i skolen, folke-høyskoler med kunstfag, kombinerte grunnkurs i musikk i videregående. Etter hvert stadig flere kommunale musikkskoler, f.eks. Musikk, Dans og Drama og Formgivingsfag i videregående skole, kulturskoler og utvikling av konservatorier og musikkhøyskole. Opprettelse av Statens Lånekasse for studerende ungdom åpnet studiene for alle.

Tylldalen damekor fotografert i forbindelse med sangerstevne i Tylldalen i 1960. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 28492.

MINØ.28493

Det skjedde på mange måter et skifte i samfunnet utover 1960-tallet – så også for mannskoret Tyslingen. Flere medlemmer meldte frafall på grunn av verneplikt og skolegang. Koret er redusert fra et godt og vel 30-talls medlemmer i glansdagene til en tredjedel, og virksomheten dabber av etter en vel 50 års ærerik historie. Etter hvert blir flere medlemmer med i Øvre Rendal Mannskor. Damekoret i bygda har samme utfordringer, og tanken om et blandetkor kommer opp – ny knoppskyting. Tyllaldalen Blandakor ser dagens lys i 1972. Musea i Nord-Østerdalen, nr. 28493.

Videre kom institusjoner som regionalt teater, distriktsmusikere, kurs og seminarer i regi av organisasjoner. Kort sagt en revolusjon over de drøye 50 år fram mot dagens samfunn. Åra byr på ei veldig utvikling i materiell velstand og ressurser, men samtidig er det store utfordringer som endring i jordbruk og sysselsetting, utflytting, sentralisering, tidsklemme og rekrutteringsproblematikk i forhold til de mange aktiviteter.

Tyslingen, Tyllaldalen Damekor og Tyllaldalen Hornmusikk legges ned i begynnelsen av denne perioden. Men de har bidratt til opplevelser, utvikling og ny vekst: Dannelse av Tyllaldalen Skolemusikk, bygging av samfunnshus, Tyllaldalen Blandetkor, Dobbeltkvartetten tu Tyllaldala, bygdetun, olsokarrangementer, Olsokspelet, fenomenet Opera di Setra, kultur i Tyllaldalen skole, kulturliv og aktører ellers både i bygda og mer regionalt. For å skrive om kjente titler litt: Fortsatt er det slik at «bakom synger den kulturelle klangbunnen» – «båret på sangens vinger» gjennom tidene. Det har gitt skapelsestrang, opplevelse og fellesskap, også gjennom «tunge tider» og fått sitt avtrykk i bygdas kulturelle liv fram til i dag. Så ja – «bygdens stil» lever. For – toner og ord dør ikke. Og den 8. november 2014 lyder fortsatt sangen og musikken i Tyllaldalen Samfunnshus – det er kulturkveld i regi av Tyllaldalen Blandetkor. På programmet står «Mitt lille land»; en reise i ord og toner 1914-2014: Ola Jonsmoens kåseri er ei kulturhistorie i seg selv – et av utgangspunktene hans er Petter Røes maleri på bakveggen i Samfunnshuset. Tyllaldalen Blandakor, Mannskoret Ljom og musikere varter opp med både nasjonale og lokale musikkinnslag fra hundreåret. Bygdas egne ord- og tonediktere kommer fram igjen: Jon Høibergets toner lever igjen gjennom «Christiane-Vals», Peder Gulmoens «Dans på Tuftehaugen» høres igjen som så ofte på radio, Ole J. Moens bygdesang synges til ei folke-tone (her kunne gjerne Odd Øverbys tonesetting til sangen vært brukt), og Helge Hogstads «Vuggeviser» lyder vakkert i Samfunnshuset. Og Petter Røes store livsfrise er på bakveggen, flere av hans malerier er utstilt sammen med bygdehistorie ellers. Og alltid føles en «bygdas klangbunn»: En forkjærlighet for en vakker melodi og tekst.

*Tylldalen Blandakor hadde vårkonsert i mars 2019 sammen med panfløytisten Roar Engelberg.
Foto Anne Skjøtskift / tynsetingen.no.*

Veien er aldri lang til en mollklang. En sans for det vare og fine, for replikkunst og humor gjennom fortellerkunst, kreativitet og historier i hverdagen. Eller kortere sagt en identitet, en «bygdens stil».

Kilder:

- Brev fra Ole J. Moen til Erik E. Øverby
- Brev fra Olav Kielland til Erik E. Øverby
- Eystein Eggen: Tylldalen Brydalen Bygdebok (1957)
- Jubileumsberetning og arkivmateriale Tylldalen Skolemusikk
- Konsertanmeldelser lokalpresse
- Korrespondanse mellom Erik E. Øverby og O.M. Sandvig
- Leif Braseth: Fra sullabenk til rockefot ... Alvdals musikkhistorie (2004)
- Maren Kværness: «Skomakeren som ikke ble ved sin lest»: Om Oskar Skaug og Trondhjem Musikkskole (Årbok for Østerdalen 2007)
- Minneord om Jon Høiberget av Erik E. Øverby
- Musikkorpssene i Norge (Scala Forlag 1956)
- Olav Tryggve Hagen: Jon Høiberget (Årbok for Glåmdalen 1945)
- O.M. Sandvig: Østerdalsmusikken (Tanum 1943)
- Referatbok for Tylldalen Blandakor
- Referatbøker og arkivmateriale for Tylldalen Damekor
- Referatbok og arkivmateriale for Tyslingen
- Trond Ivan Hagen: Fra kriseopprør til krigsoppgjør (Hovedoppgave i historie UiO 1997)
- UiO: Institutt for musikkvitenskap
- Samtaler og opplysninger fra personkilder